

УДК 930.85(477.82)''192/193''+821.161.2'06.09(477.82)

Лариса Понедельник (м. Луцьк)

кандидат історичних наук, старший викладач

кафедри нової та новітньої історії України

Східноєвропейського національного

університету імені Лесі України

E-mail: poniedielnyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6677-8788>

Літературне життя на Волині в 1920–1930-ті роки: суспільно-політичні умови, угруповання, персоналії

У статті розкрито діяльність представників письменницької творчої інтелігенції Волині міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.). Проаналізовано культурну політику польської влади у Волинському воєводстві Другої Речі Посполитої, показано вплив суспільно-політичного процесу на розвиток літератури. Розкрито маловідомі біографії волинських письменників, показано їх внесок в українську та світову літературу, висвітлено активність письменників націоналістичної, пролетарської, романтично-ліричної течій та їхнє ставлення до правлячої політичної системи. Виявлено особливості літературного руху етноменшин регіону.

Ключові слова: Волинь, Волинське воєводство, література, поети, прозаїки, національні меншини, міжвоєнний період.

Larysa Poniedielnyk (Lutsk)

Candidate of Historical Sciences

Senior lecturer at the Department of Modern and Contemporary

History in Lesia Ukrainka East European National University

E-mail: poniedielnyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6677-8788>

The literary life of the Volyn Voivodeship in 1921–1939 was researched. The cultural policy of the Polish authorities in Volyn is analyzed together with the influence of the socio-political process on the development of literature. The biographies of the Volyn creative people are represented, the contribution of representatives of national literature in Ukrainian and world art, the activity of writers of the proletarian current and their attitude to the ruling social system are shown.

Volyn writers actualized socio-political, socio-economic, cultural and education problems of interwar Volyn. The peculiarities of the literary movement of the of the region are discovered. As an example of the interethnic contacts, it is also shown the activity of the union «Volyn» which united the talented Polish and Ukrainian writers.

The peculiarities of the literary movement of the of the region are discovered. There is also analyzed the influence of the church on the creative work of writers, on the lyrical trend of , obtaining the political coloring of literary people. As an example of the interethnic contacts, it is also shown the activity of the union «Volyn» which united the talented Polish and Ukrainian writers. We analyzed the activity of publishing houses and bookstores which published and disseminated press issues and literature. Ukrainian publishing houses were under a permanent pressure.

At various stages of the article preparation, a set of general scientific, interdisciplinary, special-historical methods was used: analysis and synthesis, comparative-historical, structural-functional, problem-chronological, biographical and others. Their essence and features of rational-combined application are clarified.

Key words: Volyn voivodeship, literature, poets, prosemen, national minorities, interwar period.

Західна Волинь, згідно з умовами Ризького мирного договору, увійшла до складу Другої Речі Посполитої. У лютому 1921 р. було утворене Волинське воєводство, яке займало майже 35,8 тис. кв. км та об'єднувало 11 повітів¹.

І хоча Волинь відзначалася багатонаціональним характером, проте якщо порівняти за статистикою показники національної приналежності за переписами населення, які проводились у Польщі в 1921 та 1931 рр., то простежується значне зростання чисельності українського населення Волині, яке збільшилося на 443,3 тис. осіб, тобто на 45%. Загалом у національній структурі краю українці становили 68,4%² та мали перевагу в усіх повітах. Отже, регіон мав український етнічний характер.

Відтак у національній політиці Польської держави – Другої Речі Посполитої особливо гостро стояло «українське питання». Важливим кроком щодо асиміляції українського населення став сеймовий закон 1924 р., який стверджував, що державною мовою на території Польщі є польська. На його основі стали запроваджуватися «утраквістичні» (двомовні) школи, у яких викладання поступово переходило з української на польську мову. Рідна мова заборонялась у державних і муніципальних установах, відтак почалося переслідування україномовної преси, посилювався тиск на українські друкарні й видавництва³.

Незважаючи на утиски у політичній, економічній, релігійній, культурній сферах, українці Польщі здобули певні свободи й можливості для національного самовиявлення та розвитку рідної мови й культури. Вони мали власну національну пресу, видавництва, мережу громадських культурно-освітніх організацій та кооперативних установ. У зв'язку з посиленням політичного тиску зростав опір українців, який проявлявся в різних формах (диверсії, саботаж, страйки, партизанський рух тощо), що свідчило про радикалізацію настроїв населення «на кресах»⁴.

За такої складної суспільно-політичної ситуації розвивалося літературне життя міжвоєнної Волині. Українські культурні діячі прагнули поставити слово на службу національно-визвольним змаганням, сформувати національну самосвідомість власного народу. Порівняно зі «східняками, придушеними московським централізмом, західники тішачись відносною свободою в Польщі, могли замінити свої власні зусилля на культурному й літературному полі на зусилля, які іншим чином могла ефективно виконати ціла нація», – справедливо стверджує дослідник Р. Олійник-Рахманний⁵.

Поети, прозаїки, публіцисти прагнули до ідейного і творчого самовизначення. Це змушувало їх до корпоративної самоорганізації.

Щоправда, чимало літераторів ставили за пріоритет звеличення та оспівування краси краю, зображення сутності людського буття та почуттів. Творчість таких митців належить до романтичного напрямку. Усі вони залишили певний слід у культурному житті регіону. Літературні громадські об'єднання розвивалися лише в містах, мали виразну національну спрямованість та постійно боролися за виживання за умов польського державно-політичного режиму.

На Волині за міжвоєнного періоду ХХ ст. жили і працювали прозаїки У. Самчук, В. Островський, О. Мельничук, Б. Швед, М. Гаско, Галина Журба, П. Козланюк, Г. Тичковський, Влас Мизинець, Т. Костянтин та ін.

Одні з них стали більш відомими, інші мали вузьке коло шанувальників. Творчість багатьох із цих митців за часів радянської влади не вивчалася й лише з набуттям Україною незалежності їхні імена та літературне надбання стали відомі широкому загалові.

Українські митці, які жили на теренах Польщі, справляли великий вплив на розвиток української культури в Румунії, Чехословаччині, навіть радянській Україні. Прагнення народу до волі

¹ Wołyń w liczbach. Zbiór tablic statystycznych, dotyczących województwa Wołyńskiego / pod red. S. Witkowskiego i S. Landy. Łuck, 1939. S. 2.

² Województwo Wołyńskie 1921–1939 w świetle liczb i faktów // Przegląd Wschodni, 1939. T. 14, z. 1. S. 99–137.

³ Оксенюк Р.Н. Нариси історії Волині. Соціально-економічний розвиток, революційний та національно-визвольний рух трудящих (1861–1939) / Р. Н. Оксенюк. – Львів : Каменяр, 1970. С. 180.

⁴ Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie, 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / Włodzimierz Mędrzecki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. S. 135.

⁵ Олійник-Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 роки) / Р. Олійник-Рахманний. К. : Четверта хвиля, 1999. С. 3.

активізувало літературну діяльність представників т. зв. націоналістичного напрямку. Вони були найбільш продуктивними у творчому плані, їхні ідеї впливали на свідомість волинян, свідчили про стійкість народного духу, закликали до боротьби.

Одним із представників націоналістичного напрямку в літературі Волині й Холмщини 1920–1930-х рр. був Володимир Островський (1881–1950). Сьогодні це прізвище поступово повертається в українську культуру. Лише 1991 р. журнал «Дзвін» опублікував його повість «Сміх землі», рукопис якої зберігається у відділі україніки Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника⁶.

Розв'язання «українського питання» В. Островський вважав головною справою свого життя. Будучи активним членом УНДО, він проводив агітацію напередодні виборів до польського сейму, за що 1930 р. був арештований і відправлений до Луцької в'язниці. Так він став палким виразником ідей волинського селянства, нужденне життя якого описав у творі «Сільське страхіття». Як борець за православну віру В. Островський виступив в оповіданні «Хрест отця Василя». У збірці оповідань «За ґратами» письменник закликає до боротьби проти національного й соціального поневолення⁷. Водночас його творчість пронизана палкою любов'ю до волинського краю. На прикладі образу весни, яку митець ототожнює з красунею-дівчиною, він вірить, що Волинь прокинеться зі сну й настане світанок, прийде нове життя, якого гідні її люди.

Луцьке видавництво «Сьогодні» 1934 р. надрукувало збірку віршів В. Островського «Сільські стежини». На сторінках часопису «Наш світ» були опубліковані його оповідання «Журавлі» (1935) та повість «Вогнене око» (1936), у яких автор змальовував важку долю українців Холмщини⁸. Упродовж 1930–1940-х рр. у його

доробку з'явилися вірші та оповідання «Зайшло сонце в Холмі» (1940), «Холмщина до України», «Шлях Холмщини», історичні повісті «Князь Сила-тур» (1938). Твори письменника перекладалися російською та італійською мовами.

В. Островський писав україномовні підручники для початкової школи, видавав журнали «Наш світ», «Нарід», газету «Нова доба». Письменник розумів, що за відсутності фінансових засобів «завдання високої літератури можна і треба виконувати засобами масового, загальнодоступного мистецтва»⁹.

Радянська влада жорстоко помстилася талановитому митцеві. Під час депортацій середини 1940-х рр. його направили до Станіслава (тепер Івано-Франківськ), де згодом звинуватили в приналежності до «українських буржуазних націоналістів». Твори В. Островського були заборонені, книги вилучалися з бібліотек і знищувалися. На зборах письменників у Львові майбутній лауреат Ленінської премії М. Бажан виступив зі звинуваченням проти В. Островського, котрого назвав «вовком, який під виглядом вівці ввійшов у радянську літературу». Відтак письменника звільнили з посади директора школи і через два роки (1950) він помер за загадкових обставин. Могила В. Островського не збереглася¹⁰.

Важкі переслідування випали на долю уродженця с. Береги (нині Млинівський район Рівненської області) Онуфрія Мельничука (1899–1960). Через постійний контроль за його діяльністю з боку влади український прозаїк, громадський діяч змушений був виїхати до Аргентини. Яскравим зображенням важкого становища волинян під владою Польщі став його роман «У пошуках кращої долі», де у виразних контрверсійних художніх образах показано трагічні події, пов'язані з вимушеною еміграцією тисяч українських родин на чужину¹¹.

⁶ *Господин А.* Володимир Островський – невтомний працівник Волині / *А. Господин* // Літопис Волині : наук.-популяр. зб. волинезнавства / Ін-т Дослідів Волині; голов. ред. М. Боровиковський. Вінніпег, 1966. – Ч. 8. С. 66–68.

⁷ Революційні поети Західної України. Київ : Радянський письменник, 1958. С. 328.

⁸ Наш світ. – 1935. – 15 серп. С. 15.

⁹ *Синюк С.* Справжній Островський [Електронний ресурс] / С. Синюк. Режим доступу: <http://portala4.pl.ua/cultura>.

¹⁰ *Господин А.* Володимир Островський – невтомний працівник Волині / *А. Господин* // Літопис Волині : наук.-популяр. зб. волинезнавства / Ін-т Дослідів Волині; голов. ред. М. Боровиковський. Вінніпег, 1966. Ч. 8. С. 68.

¹¹ *Мельничук О.* Галерея славетних [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mluniv.org./osoby.html>.

Наприкінці XIX ст. в українську літературу повернулось ім'я Галини Журби (дівоче прізвище Домбровська), дружини, соратниці А. Нивинського, однієї з найталановитіших українських письменниць міжвоєнних років. Літературна творчість жіноцтва, як зазначив історик Б. Савчук, є важливим показником його ролі в житті нації, адже саме на цій ниві, реалізуючи свій загальноосвітній рівень та інтелектуальний потенціал, жінки мали змогу найповніше проявити внутрішній світ, прагнення, національні почування¹².

Галина Журба походила зі знатного шляхетського роду галицького Поділля. Вихована в традиціях польської культури, дівчина не забувала про свої українські коріння, які тягнулися за лінією маминого роду Копистинських. Майбутня письменниця самостійно опанувала українську мову, літературу, культуру та стверджувала: «По предках матері відгукнувся в мені голос української крові, українського духа»¹³. Ранні твори були опубліковані в юному віці. Рецензентами її перших збірок виступили І. Липа та Є. Чикаленко. Професійну допомогу письменниці-початківцеві надав відомий літературознавець А. Ніковський. Дослідники вказують на «цілком особливий» стиль письменниці, на точність у коротких фразах, що черговий раз засвідчує талановитість українських жінок¹⁴.

Разом із чоловіком А. Нивинським Галина Журба була активною учасницею революційного руху. Їх обох звинуватили в антидержавній діяльності: спочатку – в комуністичній, відтак – в українській націоналістичній. Активна просвітянка, вона, працюючи громадською бібліотекаркою, часто зверталася до українців мовою своїх героїв, читала лекції з історії українського народу, виховувала любов до природи краю. На сторінках волинської преси з'являлися її оповідання, публіцистичні статті. У статті «З'ясування

позицій», яку надрукувала в Рівному 22 січня 1922 р. газета «Боротьба», Галина Журба писала: «Мета наша – вкорінити глибоко в думку нашого працюючого народу почуття національної гідності, незалежності, самородності й віри у свої власні сили і в цих засадах виховувати український нарід... Бо нічого не вартий той нарід, що культурно слабкий, а політично не організований»¹⁵.

За допомогою дружини А. Нивинський видавав у Рівному одноденну газету Української соціал-радикальної партії (УСРП) «Боротьба» з епіграфом «Борітеся – поборете!». Польська влада заборонила її поширювати, оскільки вона закликала до боротьби. На це вказували слова передовиці: «Приймаючи як заповіт залишені нам гасла Великих Борців за визволення українського народу – Драгоманова й Франка, ми, соціалісти-радикали (бувши соціалісти-революціонери), вірні цим гаслам, підносимо стяг боротьби за національно-соціальне визволення українського селянства, робітників та працюючої інтелігенції на наших землях»¹⁶.

Переслідування, арешти змусили подружжя 1933 р. покинути Волинь і виїхати до Львова, де вони продовжили плідно працювати. Тут вийшов у світ написаний у Здолбунові прозовий твір Галини Журби «Зорі світ заповідають». Згідно з твердженням ученого Р. Іваничука, він «споріднений з «Волинню» У. Самчука, бо в обох випадках ідеться про події у волинських селах: в У. Самчука – Дермань, Кременець, у Галини Журби – придумана «Незабитівка» поблизу містечка Мізоч. Відмінності в тому, що «Волинь» – твір автобіографічний»¹⁷.

Життя письменниці – це суцільна боротьба. Її не випадково називають «провісником процесів, що починали добу культурного відродження і одночасно добу кривавої московської розправи з нашою культурою»¹⁸. Утративши чоловіка,

¹² Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. С. 184–185.

¹³ Галина Журба // Українське слово / упоряд. : В. Яременко, Є. Федоренко. К., 1994. Кн. 1. С. 462.

¹⁴ Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) / Б. Савчук. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. С. 89.

¹⁵ Дем'янчук Г. Галина Журба / Г. Дем'янчук // Воскреслі для життя : Літературні силуети. – Рівне, 1998. С. 14.

¹⁶ Там само. С. 18.

¹⁷ Там само. С. 28.

¹⁸ Радіонова Н.К. Далекий світ – рідний світ української письменниці Галини Журби (1888–1979) // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею : матеріали конф., 24–25 лют. 2005 р. Рівне, 2005. Вип. 3. С. 128.

Галина Журба змушена була повіритися світом. Останні роки її літературної творчості пройшли у США, де вона заснувала Об'єднання українських письменників «Слово». 1955 р. у Буенос-Айресі вийшла її автобіографічна повість «Далекий світ», на яку позитивно відгукнулися літературні критики Є. Маланюк, Л. Рудницький, Ю. Шерех. Зокрема Л. Рудницький писав: «...широка картина життя шляхетської родини на Волині в дореволюційних роках, яка з бігом часу затратила свою ідентичність. Це сповідь мужності самої авторки, що свідомо зірвала накинени їй зв'язки з польськістю та пішла за зовом крові, української стихії»¹⁹.

У першій половині 20-х рр. ХХ ст. на Волині поживався літературний рух пролетарських письменників. Майже всі вони були членами КПЗУ. На Першій конференції представників цього напрямку у Львові 12 травня 1929 р., у якій узяли участь і волиняни, делегати заявили, що «пролетарське письменство ... являється одним із засобів пролетаріату в боротьбі за визволення»²⁰.

Виразником ідей цього напрямку став видатний український письменник, літературознавець Мечислав Гаско (1907–1996). 1924 р. за активну участь у революційному підпіллі його арештувала польська влада та ув'язнила в Луцькій тюрмі. Упродовж шести місяців М. Гаско терпів знущання і тортури, проте гучні протести громадськості змусили випустити його на волю.

Перші проби пера майбутнього письменника припадають на час його революційної діяльності проти польської влади на Волині²¹. Згодом він залишив малу батьківщину, але продовжував боротьбу за її волю. 1926 р. його твори були надруковані в радянських періодичних виданнях. В УСРР М. Гаско став членом Спілки революційних письменників «Західна Україна», яка об'єднала понад 50 літераторів і художників – уродженців Галичини, Буковини, Закарпаття. Спілка видавала альманахи, а в 1930–1933 рр. її друкованим органом став місячник «Західна Ук-

раїна». У ньому було надруковано чимало творів М. Гаско. Серед них поезії та оповідання «Пісня про шістьох розстріляних у Польщі», «На кордоні», «Західна Україна», «На прорив»²².

У грудні 1933 р. М. Гаско арештували за приналежність до «контрреволюційної письменницької організації “Західна Україна”». Його звинуватили в тому, що, «будучи поінформованим щодо діяльності окремих членів контрреволюційної організації «УВО», зокрема голови Спілки «Західна Україна» Мирослава Ірчана (А. Баб'юка), органам влади про це не доніс». Після тривалих допитів, очних свідчень, вимушеного «зіння» йому оголосили вирок: три роки концтаборів. Покарання відбував на Печорі разом з Остапом Вишнею та В. Гжицьким²³.

У вересні 1956 р. військовий трибунал Київського військового округу скасував постанову Особливої наради від 31 травня 1934 р. щодо М. Гаска і припинив справу за відсутністю складу злочину. Отримавши дозвіл на переїзд до Києва, він продовжив свою літературну діяльність, видавши кілька збірок поезій, літературно-критичних нарисів, монографій²⁴. Варто зазначити, що для письменника М. Гаска завжди залишалася музою рідна Волинь, край у якому він народився і якому присвятив своє життя.

Темі побуту, звичаїв та обрядів поліського села 20–30-х рр. ХХ ст. присвятив свою творчість волинський письменник Борис Швед (1906–1945 рр.). Хоча починав він як поет, однак став більш відомим як прозаїк. Найціннішою з художнього погляду є повість «Поліщуки», де правдиво змальовано сільське життя з його турботами і бідами, злиднями і трагедіями. Водночас автор показав народну обрядовість, повір'я, мудрість і досвід старшого покоління. У своїх творах він закликав шанувати й любити Бога, природу, рідних, цінувати принципи християнської моралі. І хоча сам письменник був «людиною з народу», здобув лише початкову освіту, його творчість мала велику пізнавальну та мис-

¹⁹ Williams Raymond. Culture is Ordinary [Elektronnyj resurs] / R. Williams. London, 1989. Rezhyim dostupu <http://artsites.ucsc.edu/faculty/Gustafson>.

²⁰ Трофимук С. М. Розвиток революційної літератури в Західній Україні 1921–1939 / С. М. Трофимук. – К. : ДВХЛ, 1957. С. 56.

²¹ Онуфрійчук М. А. Мечислав Гаско / М. А. Онуфрійчук // Календар знаменних і пам'ятних дат Волині. – Луцьк : Твердиня, 1992. С. 6.

²² Дубина М. Калинчук М. / М. Дубина // Поезія. – 1984. Вип. 2. С. 151.

²³ Церква і нарід. – 1936. – Ч. 19. С. 592.

²⁴ Там само. С. 598.

тецьку вартість²⁵. Він був типовим представником молодшої генерації поетів Волині міжвоєнного періоду ХХ ст., що намагався втілити у своїх віршах «нові меланхолійні мелодії думок, геометрії волинської вишивки, творчого бунту і думки місцевого люду»²⁶.

Ще у 12 років з'явилися перші проби пера Василя Матчука (літературний псевдонім Влас Мизинець) (1907–1943 рр.). Уродженець с. Запілля Любомльського повіту Волинського воєводства, він з дитинства ставився до художнього слова як до могутньої зброї. Вихований на творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, О. Пушкіна, юнак постійно перебував в епіцентрі революційної боротьби, за що тричі його арештовували й ув'язнювали в луцькій та ковельській тюрмах. Однак Влас Мизинець продовжував організовувати робітничі страйки, демонстрації, найбільшою з яких стала широковідома Колківська першотравнева демонстрація 1935 р.²⁷

Влас Мизинець займався самоосвітою, вивчав літературу, політекономію, а також есперанто, польську, німецьку, єврейську, китайську мови тощо.

Від перших віршів «Я все пам'ятаю», «Заходило сонце», «У вечірній час» до більш зрілих поезій «Друга рата» із циклу «Пісні селянина» Влас Мизинець не відступає від головної теми – опису злиденного життя волинського села за умов поневолення польською владою. Їхню квінтесенцію передають такі рядки: «Тут завжди похмуро, весілля немає, / людина тут наче захована в гріб. / Над всенькі тут мови лиш мова одна, / одвічна мова про хліб і про хліб». Цю тему поет продовжує в новелах «Комасація», «Наймит», «Бандохи», «Спосіб», у репортажі «Село в прірві» та ін. У поетичних творах «Пролетарські розкоші», «Злодій» автор закликає не миритися з безправним становищем робітників, які важко працюють на промислових підприємствах.²⁸

Навіть перебуваючи у в'язницях, поет за допомогою своєї гострої зброї – пера виступає проти ворогів рідного народу. Яскраві образи борців за соціальне та національне визволення західноукраїнських земель він змальовує в новелах «Червона корсетка», «В пілсудській тюрмі», «Виконати» та ін.²⁹ Творча спадщина Власа Мизинця слугує яскравим прикладом болісного переживання митця за долю свого народу та незламного прагнення віддати письменницький хист задля його служіння.

Тиск польської національної політики позначився на становленні поетичної творчості українського поета Івана Степанюка (1903–1934 рр.). Відчувши на собі важке становище українців у підневільному краї, юнак став активним учасником революційних виступів молоді сіл Цуцнова, Поромова, Рокитниці (населені пункти над Західним Бугом. – Л. П.). Закликом до боротьби були його революційні пісні, вірші. Їх співали на нелегальних зібраннях комсомольців Західної України і членів КПЗУ, під час демонстрацій, у тюремних катівнях.³⁰

Сьогодні важко встановити належність поетичних рядків тому чи тому авторові: тоді їх намагалися приховувати, однак дослідники стверджують, що «Над Бугом», «Лист з Холмщини», «Коні вітер поганяє сиви», «По той бік Збручу» належать саме І. Степанюку. Через революційну діяльність поета переслідував польський уряд, а 12 вересня 1925 р. він був змушений залишити Волинь і перейти польсько-радянський кордон. Його поетична творчість продовжувалася в УРСР, де сформувалися інші ідейні переконання, які стимулювали нові поезії. Вірші й оповідання молодого автора друкувалися на сторінках багатьох газет і журналів. І. Степанюка прийняли до Спілки революційних письменників «Західна Україна»,³¹ а його твори 1931 р. увійшли до «Антології української поезії».

²⁵ За волю народну. Боротьба трудящих Ровенщини за соціальне і національне визволення та воз'єднання з Радянською Україною. 1921–1939: Документи і матеріали / ред. кол.: О. Т. Бугайов (голов. ред.) [та ін.]. Львів : Книж.-журн. вид-во, 1964. С. 184.

²⁶ Поліщук Я. Література рідного краю / Я. Поліщук. Рівне : Азалія, 1993. С. 34.

²⁷ Мизинець В. Друга рата // Революційні поети Західної України : антологія / упоряд. М. Трофимук. К., 1958. С. 13.

²⁸ Мизинець В. Друга рата // Революційні поети Західної України : антологія / упоряд. М. Трофимук. К., 1958. С. 304.

²⁹ Онуфрійчук М. Влас Мизинець (1907–1943) // Волинь літературна : збірник / ред. В. Гей. – Луцьк, 2000. Вип. 1. С. 16.

³⁰ Столярчук Б. Митці Рівненщини : енцикл. довід. 1-е вид. – Рівне : Ліста, 1997. – С. 266.

³¹ Революційні поети Західної України. – Київ : Радянський письменник, 1958. С. 234.

Як зазначалося, творчість окремих літературних діячів залишається маловідомою за сучасних умов. До них належить поет Тацій Костянтин (1899–1942 рр.). Будучи на посаді секретаря Дубенського повітового комітету КПЗУ у 1925–1926 рр., він висловлював свою непримиренність до політики польської влади, гостро критикував її у віршах. За активну революційну діяльність був арештований і засуджений. Із приходом Червоної армії Т. Костянтина звільнили із в'язниці. Щоправда, не можемо досі ознайомитись із творчістю Т. Костянтина, оскільки дослідникам не вдалося віднайти вірші поета. Однак про них згадують у своїх спогадах Г. Гапончук, білоруський письменник Я. Бриль та інші.³² Підписуючи поезії псевдонімом Буй-Тур, він виражав у них бажання боротьби за поневолений рідний народ.

Хоча українці Волині жили в європейській державі, вони були значною мірою ізольовані від європейської культури, тому певний вплив на їхнє ознайомлення із західною культурою справляла літературна діяльність представників національних меншин, які мешкали на теренах краю.

Творчу генерацію волинських німців представляли Г. Генке (1913–2000 рр.), Г. Тичковський (1910–1987 рр.), Е. Вайс (1906–1988 рр.), Е. Кончак (1903–1979 рр.), Г. К. Шмідт (1909–1972 рр.). Німецькі літератори міжвоєнної Волині зазнавали потужного впливу євангельсько-лютеранської церкви, тому політика польської влади не призвела до їхньої колонізації, а в їхньому середовищі панували патріотизм та усвідомлення національної гідності.

З-поміж німецьких літераторів Волині міжвоєнного періоду ХХ ст. великий інтерес становить творчість Густава Тичковського, уродженця колонії Пустомити Горохівського повіту. Тривалий час він працював на різних посадах у Луцьку, брав участь у громадському житті, за що його переслідувала поліція. Твори митця, опубліковані в часописі «Волинський вісник» («Wolhynischer Bote»), сповнені любов'ю до рідного краю та місцевим патріотизмом. Глибокими переживаннями ліричного героя пронизані його роздуми про шляхи відновлення власного «Я».³³

Чеську національну культуру представляли чехи-волинці В. Лоуда, І. Кнотек, Й. Фойтік, Я. Грегра, Й. Рейзек. У національному часописі «Голос Волині» («Hlas Volynju»), який видавали у Квасилові, поблизу Рівного, а також у львівській газеті «Діло» свої поетичні твори друкував В. Либовецький (1906–1980 рр.). Окрім того, він проявив себе як театральний діяч, балетмейстер, кіноартист: написав лібрето до балету «Марійка», знімався у фільмі «Полонинська любов» тощо.

Маємо небагато відомостей про уродженку Дубна Антонію Єржабек (у шлюбі Гржибовську) (1909–2002 рр.). Навчаючись у місцевій гімназії, вона почала писати поетичні твори польською мовою, а згодом і чеською. Основними мотивами її творчості стали рідна Волинь, родина, люди, які працею звеличували цей край. Писала і про далеку Чехію – батьківщину своїх предків. Уже перебуваючи в еміграції, А. Гржибовська видала збірки поезій «волинської доби»: «Дощами падають зірки до саду», «Присмерки та світання», «Аромати отчого дому» та інші, тож її творчість здобула визнання лише в 1970-х рр.³⁴

Польська влада розуміла суспільні роль і значення інтелігенції, тому, підтримуючи її, намагалася зміцнити свої національно-політичні позиції на теренах Волинського краю. Яскравим представником польської культури, для якого Україна була не лише батьківщиною, а й джерелом духовної наснаги, став поет, перекладач, публіцист Юзеф Лободовський. На запрошення воєводи Г. Юзевського він переїхав до Луцька, де заснував літературний тижневик «Волинь» (1937–1938 рр.). Будучи добре ознайомленим з «українським питанням», Ю. Лободовський з позиції оборони інтересів національних меншин у своїх поезіях, публіцистиці засуджував репресії польської влади щодо українців та закликав до єднання обох народів. Його вірші «волинського періоду», згодом включені до виданого в еміграції збірника «Золота грамота», засвідчують, що творчість Ю. Лободовського стала продовженням «польської романтичної української школи».³⁵

³² Тацій Костянтин (псевдонім Буй-Тур) [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://mluniv.org.ua./promluniv/vydatni-osoby>.

³³ Вітренко В. Література волинських німців / В. Вітренко. – Житомир : Волинь, 2003. С. 49.

³⁴ Янса Анна. Свідчення. Записано зі слів мешканки с. Сенкевичівка Горохівського району Волинської області, 1930 р. н. Записано 15. 03. 1975 р.

³⁵ З двома мовами чи з одним // Дзвін. 1925. 3 лип.

Зважаючи на складний духовний світ поета, сучасники називали його «Отаманом Лободою», натякаючи на «любов до козаччини». На портреті, який намалював його приятель, художник Е. Санца, Ю. Лободовський зображений як середньовічний лицар із булавою в руці на тлі малинового козацького прапора. У підписі до нього значиться: «Juzef Lobodowski duch et hetman consortionum poetiarum» («Юзеф Лободовський, вождь і гетьман поетичних товариств».³⁶

Відома польська письменниця і громадський діяч Ванда Василевська (1905–1964 рр.) формувала свої літературні погляди змалечку. Донька знаного публіциста, автора багатьох праць із проблем національних відносин, міністра закордонних справ в уряді Пілсудського-Морачевського (1919–1920 рр.) Л. Василевського, ще під час навчання в Ягеллонському університеті (Краків) розпочала громадсько-політичну діяльність. Цьому сприяло її домашнє оточення. «Мій рідний дім був для мене доброю школою... Політичні суперечки, назви партій, організацій весь час лунали у моїх дитячих вухах... Атмосфера рідного дому, де на першому плані завжди стояли громадські, а не особисті проблеми, не могли не відбитись на моєму дальшому житті», – писала в «Автобіографії» письменниця.³⁷ Урешті, В. Василевська почала обстоювати відверто революційну позицію в польській літературі: зверталася до теми села та важкого життя польського народу. Її твори називали «звинувачувальним актом проти капіталізму».³⁸

Від батька дівчина успадкувала любов до України, до українських пісень. 1937 р. вона здійс-

нила подорож річками Стир, Турія, Горинь, Стохід, Мухавець, Ясьольда через усе Полісся. Під час цієї мандрівки збирала матеріали для літературних творів. Захоплена красою Полісся, Волині, вона бачила й важку долю людей, які жили у великих злиднях, боролися і гинули в боротьбі за краще майбутнє. Враження від подорожі лягли в основу повісті «Полум'я на болотах», яка стала першою частиною трилогії «Пісня над водами». У ній В. Василевська відобразила життя і побут поліщуків. Про щирість своїх почуттів вона писала: «Кожна книжка – клаптик мого життя, в кожній можна побачити не тільки долю моїх героїв, а й мою власну долю...»³⁹

Простежуючи діяльність літераторів волинського краю впродовж міжвоєнного двадцятиріччя ХХ ст., можна створити картину «суголосності» тодішньої суспільно-політичної дійсності та їхньої відповідальності за долю своїх народів. Разом з тим і поети, і прозаїки постійно перебували в пошуках кращого виразу власного таланту та прагнули віднайти способи донести живе слово до читача задля формування його світобачення. Це знайшло вияв у розвитку літературно-мистецьких течій – націоналістичної, пролетарської, романтично-ліричної, хоча виразні відмінності (за ідейними переконаннями) існували між двома першими, а лірика, романтика були властиві всім літераторам. Така ситуація стосувалася не лише українських, а й польських, меншою мірою чеських, німецьких митців, які висловлювали соціальний біль і потреби населення краю та водночас оспівували його красу, велич, природу і культурні традиції.

References

Bazhan, M. (Ed). (1985). *Ukrains'ka Radians'ka Entsyklopediia*. 12 t. / za red.– 2-he vyd. – Kyiv. Hol. red. Ukr. Rad. Entsykl. [in Ukrainian].

Buhajov, O, T. (Ed). (1964). *Za voliu narodnu. Borot'ba trudiaschykh Rovenschyny za sotsial'ne i natsional'ne vyzvolennia ta vozz'iednannia z Radians'koju Ukrainoiu. 1921–1939: Dokumenty i materialy*. L'viv : Knyzh.-zhurn. vyd-vo. [in Ukrainian].

Chernykhivsk'kyj H. (1999). *Kremenechchyna vid davnyny do suchasnosti*. Kremenets' : Papirus. [in Ukrainian].

Chopovs'kyj V. Yu. (1993). *Ukrains'ka intelihentsiia v natsional'no-vyzvol'nomu rusi na Zakhidnij Ukraini (1918–1939)*. L'viv : Kraj. [in Ukrainian].

Dem'ianchuk H. (1998). *Halyna Zhurba. Voskresli dlia zhyttia : Literaturni syluetu*. Rivne. [in Ukrainian].

³⁶ Шиповська І. Похвала Україні Юзефа Лободовського / І. Шиповська // Пісня про Україну/ Львів : [б. в.], 1996. С. 9.

³⁷ Василевська В.Л. Твори. В 8 т. Т. 7. Нариси. Статті / В. Л. Василевська. К. : Дніпро, 1967. С. 148.

³⁸ Там само. С. 7.

³⁹ Василевська В. Л. Дорога до весни: статті, нариси, памфлети / В. Л. Василевська. К. : Рад. письм., 1975. С. 156.

- Dubyna M. (1987, 10 lystop.). Mechyslav Hasko. Radian. Volyn. [in Ukrainian].
- Dzvin. – 1934. – Ch. 8/9. – 1 serp. [in Ukrainian].
- Halyna Zhurba (1994). Ukrains'ke slovo / uporiad. : V. Yaremenko, Ye. Fedorenko. Kyiv. Kn. 1. [in Ukrainian].
- Henyk S. (2001). Samchuk Ulas. 150 velykykh ukrainsiv. Ivano-Frankivs'k. [in Ukrainian].
- Hospodyn A. (1966). Volodymyr Ostrovs'kyj – nevtomnyj pratsivnyk Volyni. Litopys Volyni : nauk-populiar. zb. volyneznavstva / In-t Doslidiv Volyni. Vinnipeh. Ch. 8. – S. 66–68. [in Canada].
- Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie, 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / Włodzimierz Mędrzecki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. – 202 s. [in Poland].
- Mel'nychuk O. (n. d.). Halereia slavetnykh. Retrieved from <http://mluniv.org./osoby.html> [in Ukrainian].
- Myzynets' V. Druha rata / V. Myzynets' // Revoliutsijni poety Zakhidnoi Ukrainy : antolohiia / uporiad. M. Trofymuk. – K., 1958. – 379 s. [in Ukrainian].
- Nash svit. – 1935. [in Ukrainian].
- Okseniuk R. N. (1970). Narisy istorii Volyni. Sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok, revoliutsijnyj ta natsional'no-vyzvol'nyj rukh trudiaschykh (1861–1939). L'viv : Kameniar. [in Ukrainian].
- Olijnyk-Rakhmannyj R. (1999)10. Literaturno-ideolohichni napriamky v Zakhidnij Ukraini (1919–1939 roky). Kyiv : Chetverta khvyli. [in Ukrainian].
- Onufrijchuk M. Vlas Myzynets' (1907–1943) / M. Onufrijchuk // Volyn' literaturna : zbirnyk / red. V. Hej. Luts'k, 2000. [in Ukrainian].
- Onufrijchuk M. A. (1992). Mechyslav Hasko. Kalendar znamennykh i pam'iatnykh dat Volyni. Luts'k : Tverdynia. [in Ukrainian].
- Polischuk Ya. (2005). Literatura ridnoho kraiu. Rivne : Azaliia. [in Ukrainian].
- Radionova N. K. (2005). Dalekyj svit – ridnyj svit ukrains'koi pys'mennytsi Halyny Zhurby (1888–1979). Naukovi zapysky Rivnens'koho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu : materialy konf., 24–25 liut. 2005 r. – Rivne. [in Ukrainian].
- Revoliutsijni poety Zakhidnoi Ukrainy (1958). Kyiv : Radians'kyj pys'mennyk. [in Ukrainian].
- Rusova S. (1934). Nashi vyznachni zhinky : literaturni kharakterystyky-syliuety. Kolomyia : [b. v.]. [in Ukrainian].
- Savchuk B. (1998). Zhinotstvo v suspil'nomu zhytti Zakhidnoi Ukrainy (ostannia tretyna KhIKh st. – 1939 r.). Ivano-Frankivs'k : Lileia-NV. [in Ukrainian].
- Shumovs'kyj Yu. (1994). Zrujnovane hnzdo, chy Istoriia odniiei sviaschenyts'koi rodyny na Volyni. T. 2 : spohady. SShA, Savanna. [in USA].
- Stoliarchuk B. Myttsi Rivnenschyny : entsykl. dovid. / B. Stoliarchuk. – 1-e vyd. – Rivne : Lista, 1997. 366 s. [in Ukrainian].
- Syniuk S. Spravzhnij Ostrovs'kyj. Retrieved from <http://portala4.pl.ua/cultura> [in Ukrainian].
- Tatsij Kostiantyn (pseudonim Buj-Tur) [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu <http://mluniv.org.ua./pro-mluniv/vydatni-osoby>.
- Trofymuk S. M. (1957). Rozvytok revoliutsijnoi literatury v Zakhidnij Ukraini 1921–1939. Kyiv : DVKKhL [in Ukrainian].
- Tserkva i narid. – 1936. [in Ukrainian].
- Vasylevs'ka V. L. Doroha do vesny: statii, narisy, pamflety / V. L. Vasylevs'ka. – K. : Rad. pys'm., 1975. 279 s. [in Ukrainian].
- Vasylevs'ka V. L. Tvory. V 8 t. T. 7. Narisy. Statii / V. L. Vasylevs'ka. – K. : Dnipro, 1967. 380 s. [in Ukrainian].
- Vitrenko V. Literatura volyns'kykh nimtsiv / V. Vitrenko. – Zhytomyr : Volyn', 2003. 260 s. [in Ukrainian].
- Williams Raymond. (1989). Culture is Ordinary. Retrieved from <http://artsites.ucsc.edu/faculty/Gustafson> [in England].
- Województwo Wołyńskie 1921–1939 w świetle liczb i faktów. (1939, T. 14). Przegląd Wschodni. [in Poland].
- Witkowskiej, S. (Ed). (1939). Wołyń w liczbach. Zbiór tablic statystycznych, dotyczących województwa Wołyńskiego. Łuck. [in Poland].
- Yansa Anna. Svidchennia. Zapysano zi sliv meshkanky s. Senkevychivka Horokhivs'koho rajonu Volyns'koi oblasti, 1930 r. n. Zapysano 15. 03. 1975 r. [in Ukrainian].
- Z dvoma iazykamy chy z odnym // Dzvin. – 1925. [in Ukrainian].